UN PROMOTOR AL SLOVEI CRONICĂREŞTI LA CHIŞINĂU: EUGENIU RUSSEV

A PROMOTER OF THE CHRONICLE WORD IN CHISINAU: EUGENIU RUSSEV

Svetlana KOROLEVSKI, ORCID: 0000-0002-0042-0289
Universitatea de Stat din Moldova

CZU: 929 Russev, E.(478)

e-mail: svetkor@mail.ru

RUSSEV, Eugeniu (24.12.1915, Cubei, Bolgrad, reg. Odesa, azi Ucraina – 17.05.1982, Chişinău), specialist în istoria medie, arheografie şi filologia română. Doctor în istorie (1951), membru corespondent al Academiei de Ştiinţe a Moldovei (1961). A absolvit Liceul „Alexandru Donici" din Chişinău, Facultatea de Litere şi Filosofie a Universităţii din Bucureşti (1939) şi doctoratul la Institutul de Istorie al AŞ a URSS, cu o teză despre *Viaţa şi opera lui Grigore Ureche* (Moscova, 1951). A activat în calitate de şef de bibliotecă la Catedra de filologie slavă a Universităţii din Bucureşti (1939-1940), cercetător ştiinţific (1943-1952), secretar ştiinţific, şef de sector şi director (1961-1970) al Institutului de Istorie al AŞM, iar din 1970 – cercetător ştiinţific superior la Institutul de Limbă şi Literatură al Academiei de Ştiinţe a Moldovei. Întreaga activitate a lui **E. R.** s-a axat pe munca de valorificare a moştenirii istorice şi literare. Studiile sale denotă o fundamentală cunoaştere a culturii medievale româneşti, un indice important constituindu-l impresionanta bibliografie şi meticulozitatea analizei. A conturat „un tablou veridic în linii mari al cronografiei noastre" (N. Bileţchi), înlesnind accesul cititorului la opera marilor înaintaşi. Dincolo de tenta sociologizantă, contribuţia lui **E. R**. rămâne un segment important al procesului istorico-literar, care, la eventuale revalorizări, nu va putea fi neglijat.

Promovarea cărţii vechi româneşti în Basarabia impune mai multe nume. Mă gândesc la Pavel Balmuş, Vlad Chiriac, Valentina Pelin, Victor Cirimpei, Nicolae Dabija, laborioşi şi impetuoşi şi plecaţi atât de necruţător de repede. La multele, nuanţatele proiecte ştiinţifice/culturale, în care se implică de ani buni Andrei Eşanu, Gheorghe Bobână, Mihai Cimpoi, Vladimir Beşleagă. Rândurile care urmează sunt însă despre cel care deschide şirul, mare-mic, al personalităţilor care s-au devotat acestui domeniu – Eugeniu Russev – figură singulară în spaţiul cultural basarabean, cel care, cu râvnă, meticulozitate, cu o erudiţie rarisimă astăzi, s-a consacrat muncii de valorificare a moştenirii istorice şi literare, manifestând o predilecţie aparte pentru studiul cronicarilor moldoveni, al vieţii şi operei acestora. Anii postbelici, dificili, impregnaţi de dogmatism ideologic, dictau alte norme decât cele urmate în „neuitaţii ani ai studenţiei". Treptat, în activitatea sa de cercetător a devenit dominantă studierea culturii Moldovei medievale. Eugeniu Russev s-a numărat printre iniţiatorii şi editorii unor valoroase serii de izvoare documentare medievale (*Moldova în epoca feudalismului*, în mai multe volume, spre exemplu); sem-

nează exegeze privind istoria cărţii şi a tiparului, relaţiile culturale şi literare ale Moldovei medievale cu alte ţări şi popoare, în special cu Polonia, Rusia şi Ucraina. În aceste studii este reliefată activitatea unor vârfuri ale spiritualităţii noastre medievale: înalţii prelaţi Varlaam al Moldovei şi Petru Movilă al Kievului, mitropolitul Dosoftei, Dimitrie Cantemir ş.a. Opera sa ştiinţifică, în mare parte, îi are în prim-plan pe marii cronicari ai Moldovei Grigore Ureche, Miron Costin şi Ion Neculce. Acestor „stâlpi ai literaturii” (Alecu Russo), Eugeniu Russev le-a dedicat studii şi articole, micromonografii şi monografii de proporţii. Temeinica cunoaştere a culturii medievale române, stăpânirea în detaliu a monumentelor de cultură scrisă, vasta informaţie şi minuţioasa documentare ni-l relevă drept un subtil interpret, abordările sale vădind şi o aleasă ţinută a expresiei. Apreciind valoarea istorică şi literară a scrierilor cronicăreşti, Eugeniu Russev a căutat în permanenţă să evidenţieze importanţa lor ca excepţionale monumente de limbă. „Mă simt fericit că în viaţa mea de creaţie i-am avut tovarăşi de drum. Dacă s-ar putea relua totul *dacapo*, aş păşi mai departe în plăcuta şi instructiva lor companie – desprindem din cuvânt-înainte la *Cronografia moldovenească din veacurile XV-XVIII*, apărută în 1977, rod cumulativ al unor îndelungi investigaţii privind legătura organică şi succesiunea de-a lungul secolelor a şcolii cronicăreşti din Moldova. Editarea acestei monografii, impresionantă ca volum, construcţie şi abordare, a constituit un eveniment în viaţa culturală a Chişinăului. Îmi amintesc şi acum emoţia şi bucuria de care era stăpânit dascălul nostru de veche, regretatul profesor Gheorghe Dodiţă, când, intrând în sala de curs, cu un proaspăt exemplar, tocmai achiziţionat, ni l-a prezentat, frumos, entuziasmat, în cunoştinţă de cauză – aşa cum numai Domnia sa ştia s-o facă atunci când trata un subiect legat de literatura veche, îndemnându-ne să procurăm neîntârziat această carte. O carte, căreia i-au precedat zeci de studii şi articole, manuale şi crestomaţii şcolare (o primă crestomaţie de literatură veche moldovenească, pentru cl. a VIII-a a şcolii mijlocii apare în 1948, cu un tiraj de 3.000 de exemplare; în 1961 – un tiraj de 10.000 de exemplare), alcătuite în colaborare cu Nicolae Corlăteanu şi Gheorghe Bogaci, dar şi dicţionare, lucrări arheografice, culegeri de documente, în mare parte inedite. În 1956, apare monografia *Cronicarul Ioan Neculce* (în colaborare cu Vasile Coroban); în colecţia Luceafărul apar, între anii 1969 şi 1974, ediţiile *Letopiseţelor* lui Grigore Ureche, Miron Costin şi Ion Neculce, îngrijite de Pavel Dimitriev, istoricul, şi lingvista Tatiana Celac, Eugeniu Russev semnând studiile introductive, studii care prefigurează şi anunţă, într-un fel, mănunchiul de articole pe care le va aduna, în 1974, între copertele unei cărţi, sugestiv intitulată *Slova cronicărească*, *ecoul bătrânei Moldove*. „Pentru cele zece studii cuprinse în volum, care sunt rezultatul gândirii şi muncii dvs. de mai mulţi ani, vă aduc felicitări, – îi scria preotul Paul Mihail, în 23 martie 1974. Ceea ce formează cheagul volumului este limba literară frumoasă, exprimarea atrăgătoare, fraza scurtă şi înaripată. Voi ceti şi studia în săptămânile viitoare această creaţie a dvs.” (Aici şi mai departe, citām din scrisorile publicate în cartea *Corespondenţa*, vol. II. Ediţie îngrijită de Eugenia Mihail şi Zamfira Mihail, Bucureşti: Paideia; 2001; o a doua ediţie, *Reconstituiri. Jurnal. Corespondenţă*, apare în 2018, la Editura Ştiinţa din Chişinău, prin efortul dnei prof. dr. Zamfira Mihail şi al editorului Mihai Papuc).

Un loc aparte în moştenirea ştiinţifică a lui Eugeniu Russev îi revine, credem, impunătorului *Dicţionar rus-român*, de 60 de mii de cuvinte, alcătuit în colaborare cu academicianul Nicolae Corlăteanu. Editat la Moscova (1954, 1967), dar gândit pentru cititorul din Moldova, volumul s-a bucurat de popularitate în mediul universitar şi nu numai. Despre acest *Dicţionar*, într-o altă epistolă, Paul Mihail ţinea să precizeze: „Vă mulţumesc pentru opera dvs. *Dicţionar rus-român*, Moscova 1967, voluminoasa carte pe care fiica mea Zamfira o va face cunoscută în publicistica românească" (01.03.1968).

Înţelegând valorificarea ca dimensiune *sine qua non* a construcţiei culturale, Eugeniu Russev (alături de colegii de institut) şi-a asumat acest efort. După cum observa N. Corlăteanu, cel care l-a cunoscut şi l-a avut aproape încă din anii de liceu, Eugeniu Russev „era convins că, în împrejurările date, de el depindea soarta ştiinţei istorice şi filologice, cultura din Basarabia de după 1940; că vom realiza ceea ce vom fi în stare şi vom fi judecaţi de posteritate după cele realizate în condiţiile ştiute. De aici – mulţi ani de trudă şi strădanie pe tărâmul spinos al culturii basarabene şi româneşti în genere, plin de cele mai aprige contradicţii" [1, p. 94]. Contribuţiile sale cuprind, în subsidiar, o întreagă bibliotecă istorico-literară a domeniului investigat. Este impresionant registrul consultat: de la Kogălniceanu, Nicolae Iorga, Panaitescu, Ivaşcu la Valeriu Cristea; studiile medieviştilor ruşi, Cerepnin, Mirzoev, Lihaciov ş.a. Cărţile se întregesc prin cărţi, pare să ne sugereze autorul, conştient că originalitatea şi forţa interpretării vine în istorie tocmai în baza diferenţei. „Mă delectez acum cu cititul monumentalei *Istorii a literaturii române* a lui George Ivaşcu, pe care mi-a adus-o din ţară un coleg. Este o contribuţie solidă şi o pildă de felul în care chestiuni, s-ar părea, aride, devin extrem de atrăgătoare pentru cititor (21.08.1969). Sau, în altă scrisoare (adresată aceluiaşi Paul Mihail), găsim: „…îndrăznesc să te rog să-mi procuri cartea lui D. Velciu, *Ion Neculce*, 1968, de care am nevoie în cercetările mele închinate marilor cronicari moldoveni (10. 11. 1969). Academicianul Gabriel Ştrempel, autorul ediţiei critice Ion Neculce (1982), îi va remarca studiul despre marele povestitor, considerându-l printre lucrările de referinţă [2, p. 1297]. Pentru acest efort, de a ne fi înlesnit apropierea de lumile de altădată, de a fi menţinut viu interesul pentru vechea noastră cultură şi spiritualitate, cel care s-a numit Eugeniu Russev merită o pioasă amintire.

Referinţe:

1. CORLĂTEANU, N. *Eugeniu Russev. La a 80-a aniversare*. În: *Revistă de lingvistică şi ştiinţă literară*, 1995, nr. 6. Vezi şi: EŞANU, Andrei. *Personalitate de rară cultură şi forţă intelectuală*, Ştiinţa, 1995, nr. 12; BILEŢCHI, N. *Eugeniu Russev şi realizările lui în domeniul cronografiei moldoveneşti*. În: *Metaliteratura*, 2013, nr. 1-2, pp. 20-30.
2. *Marii cronicari ai Moldovei. Grigore Ureche. Miron Costin. Nicolae Costin. Ion Neculce*. Ediţie, studiu introductiv, glosare, repere istorico-literare de Gabriel ŞTREMPEL. Bucureşti: Editura Academiei Române & Univers enciclopedic, 2003. ISBN 973-27-1016-0 973-27-1049-7; ISBN 973-637-042-9.